

Národní identita v mezinárodních vztazích: Mezi konstruktivismem a poststrukturalismem

MICHAL KOLMAŠ

National Identity in International Relations: Between Constructivism and Post-Structuralism

Abstract: The article interprets the role of national identity in contemporary international relations scholarship. It distinguishes two main approaches – the social constructivist and post-structural approaches – and shows their deficiencies. To overcome them, it offers a third way to approach identity that builds on a pragmatic combination of these two schools. It proposes grasping identity according to the extent of its sedimentation. At the lowest level of sedimentation, identity entrepreneurs fight for their visions of identity. The middle level is where more concrete demarcations are made. The most sedimented identities take on the form of a culture as defined by social constructivists. The identities in all the layers interact with each other, both positively (less sedimented layers accelerate changes in more sedimented layers) and negatively (deeper identities inhibit changes in lower levels).

Key words: identity, constructivism, post-structuralism, sedimentation, otherness, pragmatism, emotions.

Národní identita se pomalu, ale jistě stala jedním z důležitých témat výzkumu mezinárodních vztahů (MV). Její pojetí, vnímání a role v tvorbě zahraniční politiky se ovšem od výzkumu druhé poloviny 20. století znatelně proměnily. Od tradičně primordialistických přístupů se současný výzkum národní identity zaměřuje na konstruktivistické a poststrukturalní přístupy vyzdvihující roli norem, kultury a diskurzivního vymezování proti jinakosti v utváření národní identity a v jejím vlivu na tvorbu zahraniční politiky. Jakkoliv jsou tyto dvě moderní konceptualizace národní identity postaveny na stejném ontologickém základě sociální konstrukce reality, jejich interpretace tvorby národní identity, vztahu mezi jednotlivými identitami a vztahu národní identity a zahraniční politiky se značně rozcházejí. Prakticky proto konvenčně konstruktivistická a poststrukturalní cesta výzkumu národní identity v mezinárodních vztazích nadále zůstávají odděleny a výzkumné záměry na nich postavené používají teoretická východiska buď jedné, nebo druhé z těchto škol.

Tento článek si klade dva cíle. Prvním je zmapovat současné konstruktivistické a poststrukturalní interpretace národní identity se zaměřením na vztah jednotlivých identit uvnitř jednoho celku (státu), roli národní identity v tvorbě zahraniční politiky a proces její změny/vývoje. Druhým je zmíněné dva přístupy kriticky zhodnotit a následně nastínit cestu pragmatické syntézy, jež přesvědčivě vysvětlí formování a změnu národní identity

a která by mohla vést budoucí pokusy koncept aplikovat a interpretovat. Stať se přitom zaměří na sedimentaci identity a cestu její transformace prostřednictvím role aktérství a emoci.

IDENTITA VE VÝZKUMU MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Koncept národní identity se ujal ve slovníku mezinárodních vztahů s čtvrtou velkou debatou v teorii MV a následným etablováním postpozitivistických teoretických směrů. Rozhodně však nelze tvrdit, že by se před osmdesátými lety identita v mezinárodních vztazích nestudovala. Ve své zásadní práci věnované ideovým zdrojům politiky uvedli Lapid (1996: 6) s Kratochvílem (1996), že použití konceptů kultury a identity v MV by nemělo být viděno jako „revoluční krok“, ale spíše jako „návrat“. Jde určitě o správný poznatek. Mnoho dnes již klasických autorů, jako byli Thukydides, Hobbes, Machiavelli nebo Grotius, s identitou pracovali, byť se jejich analýzy tomuto termínu vyhýbaly (Urresterazu 2015: 127; Williams 2004). Morgenthau například už na prvních stránkách své stěžejní práce *Politika mezi národy* deklaruje, že „*druh zájmu determinujícího politickou akci v určitém období historie závisí na politickém a kulturním kontextu, v němž je zahraniční politika formulována*“ (Morgenthau 1962: 9). Stejný poznatek se přitom podle něj dá aplikovat i na koncept moci. „*Jeho obsah a způsob použití je determinován politickým a kulturním prostředím*“ (Tamtéž; viz též Reeves 2004: 108; Urresterazu 2015: 128). Paradoxní je, že tradiční realisté pracovali s konceptem kultury o poznání více než jejich neorealističtí následovníci. Ti sice ve svých textech koncept identity nezmiňují, mluví však o charakteristikách států na základě jejich mocenských kapacit a tlaku mezinárodní anarchie. Waltz a jeho následovníci rozlišovali (super)velmoci (například USA, Sovětský svaz), střední státy (Německo, Japonsko) a malé státy (Česká republika, Vietnam). Společenské charakteristiky, kultura nebo sociální normy nehrály prakticky žádnou roli; a pokud se státy nechovaly v souladu se svými identitami (například Japonsko), byly označovány za „nenormální“ (Waltz 1993; 2000; Kennedy 1994).

Zásadní rozvoj zkoumání národní identity přišel s proniknutím sociálního konstruktivismu mezi „mainstreamové“ teorie MV v devadesátých letech minulého století. Byť je identita jedním ze základních konceptů konstruktivistického slovníku, sami autoři se ani náznakem neshodli na vymezení jejího významu a role v mezinárodních vztazích. Paul Kowert (1998: 4) popsal identitu jako „*notoricky záluďný (slippery) koncept*“, který je co do problematičnosti výzkumu a chápání na „*úrovni neblahé politické kultury*“. Berenskoetter (2010: 3598) tvrdil, že i přes „*dekády používání zůstává koncept identity vágní a jeho analytická role složitá k uchopení*“. Abdelal, Herrera, Johnston a McDermottová (2006) se zase domnívají, že nedostatečné analytické uchopení identity vzbuzuje dojem „*definiční anarchie*“, která zamezuje využití vědeckého potenciálu konceptu: „*Velká různost konceptualizací a definic identity dovedly některé vědce k závěru, že identita je příliš prchavá, záluďná a amorfní, než aby mohla sloužit jako proměnná ve výzkumu sociálních věd*“ (Abdellal – Herrera – Johnston – McDermott 2006: 695; viz též Hagstrom – Gustafsson 2015). Jeden z průkopníků sociálního konstruktivismu v MV Nicholas Onuf dokonce napsal, že identita je „*jedním z nejpřitažlivějších konceptů*“, který je ovšem tak „*pochybný a těžce uchopitelný*“, že se sám jeho použití bránil (Onuf 2003: 26). Není divu, že rozptyl vědeckého výzkumu zabývajícího se národní identitou byl a je značný. Někteří spojují identitu s mocí (Waltz 1979; Mearsheimer 2001), jiní se sociálními pravidly, řády a normami (Kowert – Legro 1998), další s charakteristikami jednotlivých společností, ať už danými kulturními zvyky a tradicí (Katzenstein – Okawara 1993), nebo diskurzem (Wodak – de Cillia – Reisigl – Liebhart 2009; Herrmann – Isernia – Segatti 2009). Samostatně potom stojí dnes poměrně rozšířený výzkum identity jako praxe, která vzniká diskurzivním vymezováním oproti jinakosti, čímž se identita stává neodbytně spjatou s formováním zahraniční politiky (Campbell 1998; Hansen 2006; Suzuki 2015).

Konstruktivismus a obrat ke kultuře

Současný stav chápání a interpretování národní identity vychází z debaty mezi sociálním konstruktivismem a poststrukturalismem, která se odehrála v devadesátých letech 20. století a nultých letech 21. století. Základními otázkami se staly ontologické a epistemologické předpoklady s identitou spojené. Ve zkratce existuje zásadní rozpor mezi těmito dvěma směry v tom, do jaké míry si je aktér vědom vlastní identity či do jaké míry ji vědomě utváří, a jestli tedy identita vzniká právě díky roli aktérství, anebo jestli je výsledkem procesu vymezování, tedy kontaktu s jinakostí.

Konvenční konstruktivisté (Wendt 1994, 1999; Katzenstein 1996; definování dle Hopf 1998) zčásti převzali pozitivistickou epistemologii realismu, zejména co se týče vztahu identity a definice národního zájmu. Proti realistům se však nezaobírali mocí, ale konceptem kultury a kulturní podmíněností tvorby národního zájmu. Zde je ovšem nutné říci, že ani mezi konvenčními konstruktivisty nepanovala shoda na interpretaci a užití národní identity. Nicholas Onuf k ní přistupoval jazykově a zkoumal ji na úrovni jazykových aktů, Peter Katzenstein popisoval kulturní konstrukci státních zájmů (zejména Japonska a Německa). Asi nejznámější je přístup jednoho z nejvýznamnějších představitelů konstruktivismu Alexandra Wendta. Wendt (1992, 1999) chápal státní zájmy jako intersubjektivně vytvořené. Intersubjektivní struktury jsou konstituovány kolektivním vnímáním. Identity chápal Wendt (1992: 397) jako „*relativně stabilní specifikaci vlastní role a očekávání o vlastním já*“ (*role-specific understandings and expectations about self*). Aktéři je získávají účinkováním v kolektivu a užíváním jeho významotvorných praktik. Tyto kolektivní identity následně vytvářejí základ státního chování a jeho motivací, čímž zakládají (a tedy předjímají) státní preference (Zehfuss 2006: 95). Wendt tak ukazoval, jak je anarchie konstruována sdíleným očekáváním států. Specifický typ anarchie, který v systému převládá, je podle něj konstruován tím, jak aktéři vnímají svoji bezpečnost v závislosti na bezpečnosti ostatních. Pokud dochází k pozitivní identifikaci mezi státy, budou ochotnější k systémům kolektivní bezpečnosti, a tím pádem přetvoří anarchický systém do mírovější podoby. Základem této podoby je ovšem intersubjektivní vnímání identity.

Ačkoli Wendt intersubjektivním vnímáním přesvědčivě vytrhl identitu z materialistického pojetí, v definici toho, jak se identita utváří, se k realistům poměrně významně blíží. Předně Wendt dochází k tomu, že intersubjektivita identity (tedy vztah „já“–„jinakost“) vychází z interakcí států. Státy existují „před“ identitami a mají některé zájmy nezávisle na nich – dosahování fyzické bezpečnosti, autonomie, ekonomický růst a kolektivní prestiž (Wendt 1999: 224–237). Jen realita mimo tyto zájmy se utváří intersubjektivně. Identity se podle Wendta vytváří vztahy mezi *egem* a *alter*, v nichž ego v závislosti na vlastním vyhodnocení dané situace svým chováním dává najevo, jakou roli si představuje pro sebe a jakou pro alter. V závislosti na tom si alter interpretuje jeho chování a přichází s vlastním, které následně opět interpretuje ego (Tamtéž: 330; rovněž Zehfuss 2006: 97–99). Těmito akty (signály) dochází k sociálnímu učení a sdílení znalostí (ergo jde o intersubjektivní tvorbu významů). Jakmile se tyto sociální struktury (identita, zájmy) vytvoří, jejich změny jsou podle Wendta jen obtížné a pomalé, protože struktury se pro státy stanou *objektivním* faktem a mohou zabraňovat dalším změnám.

V tomto pojetí je hned několik důležitých diferencí ve srovnání s poststrukturalním chápáním identity. Rozhodujícím rozdílem je důraz na sebereflexi státu. Jak konstruktivisté, tak poststrukturalisté vycházejí při definici identity z určitého kontaktu mezi jinakostmi (*já–ty*, *ego–alter* atd.). Tam, kde poststrukturalisté definují identitu jako výsledek této praxe (tedy jako identitu performativní, viz dále), sociální konstruktivisté uznávají *iniciační* a *kontrolní* roli aktéra (státu). Definice národní identity tedy probíhá interakcí s jinakostí, ale jinakost je konstruktivisty chápána jako *konstitutivní* prvek státní identity. Ringmar (1996: 80; rovněž Neumann 1998: 222) to popisuje následně: „*Jinakost, kolem které si stát konstituuje své já, je klíčovým posluchačstvem vlastního narativu. Aktivně participuje v tvorbě zájmů a identit, čímž je činí relační. Abychom zjistili, zda naše sebeidentifikace*

je platná, musí být testována na ostatních. Ovšem schválení dané identity vychází jen od těch, které rozeznáváme a respektujeme jako podobné nám. U států proto vychází od ostatních států.“ Byť jsou tedy do rozhodování o definici státní identity nutně přizvány ostatní, původ této identity vychází z rozhodnutí státu a ostatní státy slouží jako její konstitutivní prvky.

Wendt rovněž dává přílišný důraz na roli státu i tím, že definuje určité zájmy, které jsou stálé. Identita se tím co do významu pro zahraniční politiku zásadně neliší od dalších faktorů utvářejících národní zájem, jako je například teritorium nebo přírodní zdroje. Další nejasností konstruktivistického výzkumu (o níž ovšem Wendt nemluví) je i potenciálně konfliktní role jednotlivých identit uvnitř státu. Berenskoetter (2010: 3598–3599) to ilustruje na příkladu personální identity profesora. Člověk, který si nárokuje identitu „profesora“, se pravděpodobně zajímá o vzdělávání studentů a/nebo o výzkum. Zde jsou ovšem rovnou hned dva zájmy, které mohou být potenciálně konfliktní. Zároveň je pravděpodobné, že zájem o vzdělávání a/nebo výzkum předchází získání akademického statusu a tím i pozice profesora. Některé ze zájmů (vlastností) profesora tím pádem mohou být sdíleny i osobami s rozlišnou identitou, a naopak některé zájmy mohou být rozdílné lidem se zdánlivě stejnou identitou. Konstruktivisté se tak dostávají do svízelné situace vysvětlování, které sociální normy společnosti jsou důležitější a proč tomu tak je. Katzenstein s Okawarou (1993) či Thomas Berger (1998) se například pokoušeli vysvětlit „abnormalitu“ poválečného Japonska danou silnou ekonomikou, ale zároveň nechutí k mocenské politice nebo maximalizaci vlastní politické moci. Katzenstein s Bergerem našli vysvětlení v pacifistické mírové identitě (kultuře antimilitarismu), která se uvnitř společnosti vytvořila s koncem druhé světové války a jejím odkazem – zejména pacifistickou japonskou ústavou.

Studium identity konvenčních konstruktivistů znamenalo nesporný přínos zkoumání národní identity. Autoři identitě přiřkli novou a významnější roli zdroje státního chování a zároveň vytvářeli tlak na propojování MV a regionálních studií (*area studies*). Právě poslední zmíněný prvek byl asi nejvýznamnějším posunem ve zkoumání MV, protože umožnil vědecký synkretismus zapojením do té doby přehlížených efemérních konceptů, jako je kultura nebo tradice, do oblastí zkoumání MV. Od devadesátých let na tyto dnes již klasické autory navázala řada dalších (mezi jinými například Ashizawa 2008; Oros 2008, 2015).

S ohledem na výše řečené lze ovšem konstruktivistům i určité věci vyčíst, zejména přehnané zaměření na stát a jeho kulturu či přílišně statické pojetí identit, které se podle konstruktivistů mění buď velmi pomalu, nebo v závislosti na velkých systémových změnách, jako je například válka. Mnohými z těchto charakteristik se proto konstruktivisté přibližují realistům, a nepřinášejí tedy tak radikální změnu interpretace politiky jako poststrukturalisté.

Poststrukturalismus, diskurz a vymezení

Na výše zmíněné nedostatky (statičnost, souběh identit, přílišný důraz na kulturu a státní aktérství) se pokusila v posledních dvou dekáдах zareagovat poststrukturalní teoretická škola (Campbell 1998; Neumann 1996, 1998; Wæver 2002; Rumelili 2004; Hansen 2006; Suzuki 2007, 2015; Hagstrom – Gustafsson 2015; Tamaki 2015). Oproti „statickému“ konstruktivismu přinesla nový, flexibilní a dynamický přístup, který vyšel z identity jako performativní praxe vymezení proti jinakosti. Oproti konvenčním konstruktivistům chápali identitu jako produkt praxe, utvářený jen a pouze ritualizovanými a opakovanými praktikami a jen a pouze při výkonu této praxe, tudíž ne mimo ni. Praktikami identity rozuměli neustále vymezení proti vnější jinakosti. Identita se tím stala s jinakostí bytostně spjatou. Známa belgická filozofka a politoložka Chantal Mouffeová dokonce tvrdila, že uvědoměním role jinakosti se „já“ touto jinakostí stává. „*Pokud je tato jinakost součástí každé objektivitě a tím i reálnou alternativou [vlastního já], samotná*

identita (já) je na ni výhradně závislá (contingent). [...] To zpochybňuje každou esencialistickou koncepci identity a narušuje každý pokus identitu nebo objektivitu definovat. [...] Identita nemůže náležet jednomu člověku a žádný člověk nenáleží jediné identitě. Mohli bychom jít dále a argumentovat, nejenže neexistují žádné ‚přírodní‘ či ‚původní‘ identity, jelikož každá identita je probíhající proces, ale že tento proces sám musí být viděn jako permanentně hybridizovaný a nomadizovaný. Identita je tedy produktem mnoha interakcí, které se odehrávají uvnitř přesně neohraničeného prostoru“ (Mouffe 1994: 108–110; viz též Neumann 1998: 211).

Spolu s pojetím identity jako produktu diskurzivní praxe (jelikož vymezení nazírali na úrovni diskurzu) se poststrukturalisté od konstruktivistů liší v další ontologické otázce. Alexandr Wendt ve své definici korporátní identity definoval zájmy, které byly identitám vnější (ekonomický blahobyt a přežití). Rovněž chápal změny ve struktuře mezinárodního systému jako faktory ovlivňující podobu identit států (například válku a následný japonský a německý pacifismus). Ideové faktory pro něj představovaly „nadstavbu“ materiální realitě, schopné ji ovlivňovat stejně jako identita ovlivňuje národní zájem. Poststrukturalisté tuto dualitu úplně zavrhlí. V jejich pojetí diskurzu se materie, ideje i jazyk vzájemně proplétají a není produktivní rozlišovat na základě těchto kategorií (viz například Campbell 1998).

Prakticky tedy poststrukturalisty zajímal zejména proces utváření a přetváření identity, k němuž měli ze svého dynamického pojetí blízko. Ukazovali, jak různé vykreslování jinakosti produkuje různá státní „já“. Dnes už klasická díla definující různé druhy jinakosti jako zdroje národních identit jednotlivých států můžeme najít například u Davida Campbella (1998) nebo Lene Hansenové (2006). Značná část poststrukturalního výzkumu se týkala Evropské unie nebo Německa (Neumann 1998; Wæver 2002), ale poměrně významná je i poststrukturalní interpretace japonské poválečné identity. Oguma (2002), Bukh (2010), Kolmaš (2014, 2016a), Suzuki (2015), Tamaki (2015), Hagstrom a Hanssen (2015) zareagovali na klasickou Katzensteinovu interpretaci vnitřních zdrojů japonského poválečného pacifismu. Místo vlastností japonské společnosti ovšem přinesli obraz vymezení jako zdroje poválečného pacifismu. Antimilitarismus podle nich nebyl dán mírovou ústavou a jejím zapařením do společenských norem, ale nutností vymezit se vůči Spojeným státům po druhé světové válce. Právě Američané totiž hráli roli zásadní jinakosti. Japonsko porazili ve druhé světové válce, zemi podmanili okupací a sepsáním ústavy a do jisté míry donutili Japonce k navázání vlastní zahraniční politiky na tu americkou uzavřením bilaterální vojenské aliance. Právě antimilitarismus se tedy podle Suzukioho (2015: 95–105) vytvořil v situaci dominované země a tak se musí i chápat. Japonci po válce neodvrhli armádu jako takovou, ale odmítli její spolupráci s *nepřitelem*. Moc a síla USA vytvořily japonskou identitu jako slabého a závislého státu. Respektive japonský narativ vlastního postavení („já“) se po druhé světové válce neobešel bez vykreslování Spojených států jako mocného a dominantního státu utlačujícího slabé a závislé Japonsko. Na vývoji bezpečnostních politik Japonska v posledních několika dekádách potom autoři ilustrují, jak se narativ slabého Japonska vůči silným Spojeným státům čím dál více dostává do pozadí, a naopak prim začíná hrát narativ nezávislé, „normální“ země (Ozawa 1993; Hagstrom – Hanssen 2015), který bezpečnostní změny legitimizuje.

Poststrukturalní zkoumání identity jasně posunulo klasický konstruktivistický přístup. Podařilo se mu zejména odpovědět na několik nedostatků daných statičností konstruktivistické interpretace. Poststrukturalistická interpretace chápe identitu jako nekonečnou performativní *praxi*, která je schopna lépe uchopit proměnlivost státního chování včetně jeho národních zájmů a přitom neustoupit z identitárního vysvětlení. Oproti klasickým konstruktivistům vidí poststrukturalisté zahraniční politiku jako neodbytné spjatou s touto identitární praxí. Japonskou vedoucí roli v přijetí Kjótského protokolu v druhé polovině devadesátých let lze například touto optikou chápat jako snahu o normalizaci japonského „já“ jako nezávislého a proaktivního státu (Kolmaš 2016a). Zahraniční politiku Evropské

unie potom někteří odborníci interpretují jako snahu o mocenské vytvoření/posílení identity demokratického evropského státu (Neumann 1998). Poststrukturalisté tak zavrhnou rozdělení identity a státního zájmu a tím i existenci některých zájmů, které by identitě mohly být „externí“. Jak bezpečnost, tak například bohatství totiž vidí právě optikou identitární praxe. Pro každý stát znamenají tyto koncepty něco jiného, a jejich naplňování se tedy liší uplatňováním rozdílné praxe identity.

Poststrukturalní uchopení identity má ovšem i své nedostatky, které paradoxně pramení právě z vlastní dynamičnosti a výlučného relativismu ve vztahu subjektu a objektu (a tedy vytváření „já“ jen a výlučně vymezením vůči jinakosti). Byť je pravda, že se poststrukturalisté pokoušeli performativitou identity vysvětlit i její kontinuitu (například Campbell 1998), v mnoha případech se zaměřovali na změnu a transformaci identity a kritizovali konstruktivisty za její nedostatečné uchopení. Právě důraz na změnu byl ovšem ne vždy přesvědčivý, zejména co se týče příkladu výše zmíněného Japonska. Podobně jako realisté v sedmdesátých letech předpovídali japonský růst do pozice supervelmoci, tak i poststrukturalisté od devadesátých let předpovídají japonskou „normalizaci“, dlouhodobě prosazovanou vládní garniturou z Liberálně demokratické strany (LDP). Ani v tomto případě však změna neprobíhá, respektive neprobíhá tak rychle, jak poststrukturalisté očekávají. Dilem může k tomuto vývoji docházet kvůli poststrukturalisty nedostatečně uchopenému vztahu mezi jednotlivými identitami vzniklými na základě vymezení. Sami poststrukturalisté (Bukh 2010: 4–5) uvádějí, že u jednoho aktéra (státu) může existovat celá řada identit kvůli tomu, že pro definici „já“ může použít celou řadu jinakostí. Politickou směřovanou proti nedemokratickým státům může stát posilovat svoji identitu demokratického státu. Diskurz v bezpečnostní oblasti zdůrazňující regionální či globální hrozby zase buduje obraz státu jako ohroženého zvenčí, a tím pádem tlačí na jeho vlastní bezpečnostní zajištění. Identita státu se může vytvářet vymezením proti jiným kulturám (Orient–Okcident, Západ–Východ; viz Kolmaš 2016b). Vymezení proti globalizaci zase může posilovat identitu státu jako unikátního a nezávislého aktéra. Státy, stejně jako jednotlivci, zkrátka mohou mít více identit – stejný stát může diskurzivně utvářet své já jako nezávislého, silného, a přitom i demokratického či environmentálního státu. Tyto identity mohou být exkluzivní, což může vést ke konfliktům ohledně státních zájmů a politik (například při protichůdných diskurzích týkajících se zahraničních politik), ale mohou se i prolínat (například identity státu jako environmentálního, demokratického a zároveň moderního aktéra; nebo identity státu jako muslimského a zároveň moderního a demokratického). Poststrukturalistům se nicméně zatím nepodařilo přesvědčivě odpovědět na otázku, jak se tyto identity navzájem ovlivňují, která z nich se etabloje jako rozhodující pro státní chování a jak k tomu dochází. Přitom právě zodpovězení této otázky může přispět k lepšímu pochopení situací a podmínek, v nichž jedna identita zvítězí nad jinou (například agresivní identita nad mírovou). Nejlepší cestou pro nalezení odpovědi je pragmatická syntéza sociálněkonstruktivistického a poststrukturalního výzkumu národní identity.

PRAGMATICKÁ SYNTÉZA KONSTRUKTIVISMU A POSTSTRUKTURALISMU

Pragmatismus je dnes už poměrně dobře zažitým metateoretickým přístupem k výzkumu mezinárodních vztahů, který se nejlépe hodí k syntéze konstruktivistického a poststrukturalního přístupu k roli a vztahu mezi identitami a zahraniční politikou států (stejně jako dalších sociálních fenoménů). Podle Friedrichse a Kratochwila (2009) musí každá práce s teoretickými koncepty být instrumentální. Teorie je užitečná jen do té míry, do jaké nám pomáhá pochopit praxi. Zadruhé hledání objektivní pravdy není cílem výzkumníka. Místo toho by se měl snažit poznat specifický problém v jeho kontextu. Zatřetí je nemožné testovat výsledky na základě jejich validity, ale je nutné k nim přistupovat na základě jejich užitečnosti dané posouzením (a souhlasem) širší akademické komunity. Friedrichs s Kratochwilem (2009: 711) tak pragmatismus definují jako reflexní praxi diskurzivních

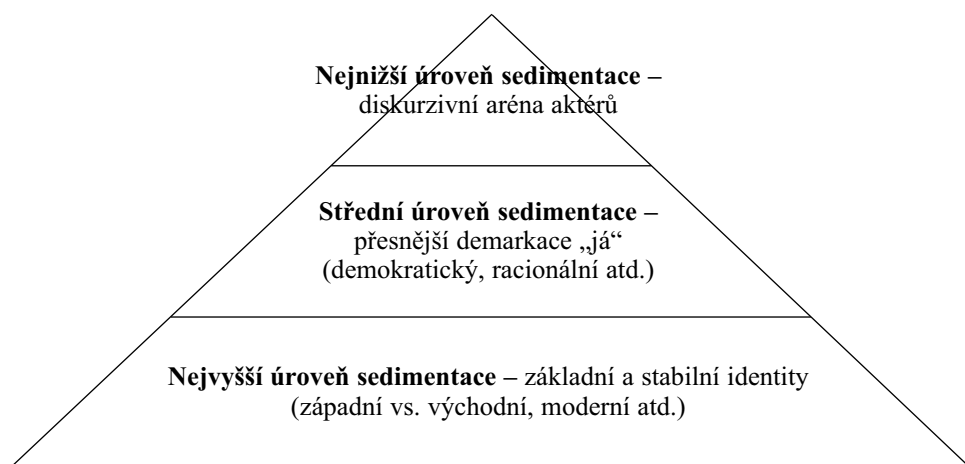
komunit vědců (věda je daná konsenzem v akademické komunitě), která je zároveň instrumentálně použitelná k získávání znalostí a jejich užití v praxi. Zmíněný epistemologický instrumentalismus využitelný k propojení výše zmíněných přístupů k identitě se dá najít i v díle japonského filozofa a politologa Hidemiho Suganamiho. Suganami se ve svém textu z roku 2008 *Narrative Explanation and International Relations: Back to Basics* (Suganami 2008) staví jak proti klasickému (pozitivistickému), tak výlučně poststrukturálnímu (postpozitivistickému) pojetí epistemologie vědy. Tvrdí, že nemusí nutně existovat rozdíl mezi studiem historie a mezinárodních vztahů, mezi vysvětlením a pochopením nebo mezi kauzální a konstitutivní logikou (Suganami 2008: 328; k epistemologickému pluralismu viz též Alker 1996; Wight 2002; Teti 2007; Moses – Knutsen 2007; nebo Devine 2012). Vysvětlením pro něj není pouze objektivistický výklad příčinné souvislosti, ale sociální konstrukt daný strukturou a formou narativu, který ho doprovází. „*Narativy jsou esenciální pro vysvětlení jednak proto, že vysvětlení jsou udávána v narativní formě, a jednak pro to, že všechna vysvětlení v sobě obsahují jednotlivé součásti (accounts). Co rozlišuje vysvětlení sociálních a přírodních fenoménů, není absence nebo přítomnost narativů, ale složky užití v jejich konstrukci. Toto pozorování platí i pro idiograficko-nomotická a historicko-teoretická vymezení*“ (Suganami 2008: 355). Narativy mezinárodních vztahů často pro zachování teoretické přesvědčivosti některé z prvků vysvětlení vypouštějí, či jim nevěnují dostatečnou pozornost. Sociálněkonstruktivistický narativ v určitých případech uznává existenci identity na základě vnitřních kulturních zdrojů i bez konstitutivní role vnější jinakosti.¹ Poststrukturalistický narativ identit jako neustále dynamické veličiny dané diskurzivním vymezováním proti jinakosti vypouští ze svého vysvětlení vnitřní kulturní vlastnosti daných společností či jejich *daností* (tedy jakoukoliv formou esencialismu, s kterým je metateoreticky nesouměřitelný). Tím se ovšem jeho vysvětlující potenciál nezbytně zužuje. Právě Suganamiho pragmatismus je ovšem schopný ontologické a epistemologické rozdíly mezi konstruktivismem a poststrukturalismem překonat, a to zacílením na součásti jejich vysvětlení pro zajištění co možná největší přesvědčivosti.²

Sedimentace národní identity

Aplikací pragmatického konceptu narativního vysvětlení lze teorii národní identity uchopit jak v jejím teoretickém, tak v jejím historickém ukotvení s cílem přinést co možná nejpresvědčivější a nejúplnější narativní vysvětlení jejího vzniku, vlivu a vzájemného vztahu identit uvnitř jednoho celku. Cesta propojení konstruktivistické a poststrukturální teorie, která by byla schopna přesvědčivě vysvětlit jak zrod, tak přeměnu národní identity, zatím v mezinárodních vztazích zdaleka prošlapána nebyla. Určitě „stopy v terénu“ se zde už ovšem objevily, zejména v díle Oleho Wævera (2002) nebo z nedávné doby od Linuse Hagstroma a Karla Gustafssona (2015). Zmínění autoři se sice explicitně hlásí k poststrukturalismu, ale přicházejí s víceúrovňovým systémem ovlivňování identit, jenž se dá propojit s klasickou konstruktivistickou vizí identity jako statické kulturní veličiny. Wæver (2002: 33–42) mluví o tříúrovňovém, vzájemně provázaném a sociálně utvořeném systému sedimentace identity. Jednotlivé úrovně se odlišují „robustností“/institucionalizací obsažené identity. Nejhlouběji institucionalizovaná identita bývá základní představa o státu, která je ve společnosti prakticky bezvýhradně přijímána a je výsledkem dlouhodobého historického procesu – velmi nápadně se tedy blíží identitě ve formě „kultury“, jak s ní pracují klasičtí sociální konstruktivisté. Spojené státy by takto mohly být chápány jako liberální nebo například západní stát, Japonsko jako mírový nebo východní stát. Na střední úrovni sedimentace se specifikují identity vzniklé na nejnižším stupni institucionalizace, většinou vymezováním vůči široce pojaté jinakosti a následným hierarchickým výběrem „blíže“ identity. Tyto identity obsahují konkrétní sebevyjádření, jako je „racionální“, „demokratický“, nebo třeba „vyspělý“ stát, často vytvořené identifikací jinakosti jako „emocionální“, „nedemokratické“ nebo „zaostalé“. V závislosti na časovém, politickém

a sociálním kontextu mohou tyto identity být více či méně potlačovány, nebo naopak posilovány. Nejslabší úrovní institucionalizace Wæver myslí úroveň „diskurzivní arény“, v níž se diskutuje o jednotlivých státních politikách a jednotliví tvůrci identit (aktéři – *identity entrepreneurs*) prosazují své vize definice státního „já“. Na základě diskurzivního uchopení otázek spojovaných s rolí státu (například bilaterálních vztahů nebo bezpečnostních hrozeb) se zde střetávají rozdílné vize státního chování dané rozdílnými představami vnitrostátních aktérů a rozdílnou jinakostí, vůči níž je vlastní „já“ definováno. „Vítězné“ (diskurzivně nejlépe uchopené, nejvíce rezonující, získávající populární podporu) diskurzy potom ovlivňují identity sedimentované na střední a výjimečně i na nejhlubší úrovni. Americký politik a magnát Donald Trump například v rámci předvolební kampaně na amerického prezidenta (2016) prosazoval diskurzivní vizi „velké a silné“ Ameriky (*Make America Great Again*), kterou viděl v protikladu jak se slabými a neefektivními Spojenými státy ovládanými předchozími demokratickými administrativami, tak v protikladu s podobně neefektivními spojenci (Cadei 2016). Japonský premiér Šinzó Abe zase vykresluje Čínu jako agresivního a nebezpečného „tyrana“, vůči němuž je Japonsko v pozici utlačované oběti (Suzuki 2015; Lee-Makinen 2015; Amako 2016). Obě tyto diskurzivní strategie potom předkládají vlastní narativ státní identity vytvořené za určitým politickým cílem (ať už jde o změnu bezpečnostních politik, nebo vyvázání z mezinárodní spolupráce, či o nějaký jiný cíl), které mohou ovlivňovat středně sedimentované státní identity. Japonské vykreslování Číny jako agresora tím například posiluje středně sedimentovanou identitu utlačovaného či viktimizovaného státu.

Obrázek č. 1
Model sedimentace identity

Zdroj: Autor.

Propojením těchto vrstev identitární sedimentace Wæver vykresluje jak střední pozici v ontologické debatě mezi aktérem a strukturou, jelikož ve vícevrstevném systému hraje roli jak aktér (na nejméně sedimentované úrovni), tak struktura (na nejvíce sedimentované úrovni). Zároveň vykresluje vztah mezi jednotlivými identitami, v němž méně sedimentovaná vrstva ovlivňuje tu více sedimentovanou. Wæver už ovšem méně řeší opačnou situaci, tedy proces, jímž hlouběji sedimentovaná identita působí na identitu méně sedimentovanou. Přitom právě tento proces je v utváření vlastního „já“ podobně významný jako role aktérů nebo emocí. Nejhlouběji sedimentovaná identita, byť vytvořená postupným diskurzivním procesem hierarchizace identit, totiž nabývá formu zakořeněné kultury ve smyslu sociálně konstruktivistického výzkumu. Díky své institucionalizaci je tedy schopna

ovlivňovat či omezovat výběr a vliv identit na nižších úrovních sedimentace, a to na dvou úrovních: na úrovni institucí (politických, ekonomických, sociálních – tedy institucí schopných ovlivňovat či omezovat diskurz prosazovaný jednotlivými aktéry a jejich vlastní vizi identity) a na úrovni emocí (tedy představ a přesvědčení aktérů daných dlouhodobým vystavením či vstřebáním dané „kulturní“ identity nebo vymezením proti jinak emocionální jinakosti). Víze změny identity prezentované aktéry identitárního diskurzu jsou tak konfrontovány se sedimentovanými kulturními vzorci jednotlivých států.

Tabulka č. 1
Interpretace národní identity teoretickými školami mezinárodních vztahů

	Sociální konstruktivismus	Poststrukturalismus	Pragmatická syntéza
Role identity a její vztah k zahraniční politice	Kulturní zdroj národního zájmu; jeden z více zdrojů zahraniční politiky	Neodbytně spjatá se zahraniční politikou; je zdrojem i produktem zahraniční politiky	Neodbytně spjatá se zahraniční politikou; je zdrojem i produktem zahraniční politiky
Vznik identity	Změnou v systému MV, historickým vývojem vnitřních charakteristik	Diskurzivními praktickými, vymezováním proti vnějšku	Prolínáním vnitřních charakteristik a vymezování proti vnějšku
Přeměna identity	Změnou ve vnitřní kultuře státu, významnou změnou systému MV	Diskurzivně neustálá, dynamická	Prolínáním a střety mezi jednotlivými úrovněmi sedimentace, omezená dynamika
Vztah mezi identitami	Nepodstatný (identity vycházejí ze stejného kulturního a historického základu)	Nezkoumaný (zaměření na tvorbu a přeměnu jednotlivých identit)	Oboustranný (v závislosti na sedimentaci jednotlivých úrovní)

Zdroj: Autor.

Změna národní identity

Katzenstein a ostatní klasičtí konstruktivisté věřili, že změna identity pramení z významných „otřesů“ mezinárodního systému nebo z pomalé a postupné změny státních kultur, dané buď vnitřní změnou společnosti, nebo zapouštěním norem z mezinárodního prostředí. Poststrukturalisté věří, že změna identity je neustálá a je dána diskurzivní praktikou vymezování. Jak ukázala předchozí část textu, ani jedna z těchto kategorií sama o sobě změnu identity věrohodně a přesvědčivě nevysvětlí. Lépe je toho schopno jejich pragmatické prolnutí. Za aktéry změny identity, kteří jsou rozhodující při přeměně vnímání státního „já“, je třeba počítat nejen kulturu (tedy hluboce sedimentovanou identitu), ale rovněž prvky z mělčěji sedimentovaných úrovní, aktéry přeměny (*identity entrepreneurs*) a emoce.³

Změna a aktérství

Užití aktérství v debatě o národní identitě vychází z předpokladu, že sami aktéři si jsou vědomi role identity pro dosažení svých cílů, a jejich prolínání na mělce sedimentované úrovni na sebe bere formu kontestační *politiky* identity (Neumann 1996: 165; Campbell 1998: 218; Guillaume 2011). Aktéři si uvědomují, že v boji o narativ státního „já“ jde o mnohé, a na základě toho svoji vizi představují. Forma narativu může být více či méně

instrumentální v závislosti na vlastnostech jednotlivých aktérů. Jejich cílem je popisovat, interpretovat či přímo vytvářet politické problémy či otázky (*issues*) a použitím diskurzivních praktik, jako je pojmenování, dramatizace nebo srovnávání, do nich vměšťují vlastní vizi státní identity. Tímto procesem poststrukturální autoři myslí „performativitu identity“ (Campbell 1998: 218). Aktéry této performativity nemusí být nutně základní a nejdůležitější představitelé státu, jako je premiér, prezident či vláda. Vlastní vizi identity, kterou prosazují ve veřejném diskurzu, mohou mít i média, epistemické komunity nebo lokální politici. Bukh (2015) například ukázal proces, kterým lokální politici z japonské prefektury Šimane začleňují sporné ostrovy Takešima (v korejštině Dokdo) do japonské národní identity vymezováním proti korejské jinakosti⁴ a následně tlačí na přijetí tohoto narativu centrální vládou v Tokiu s cílem kontestace jihokorejské suverenity nad ostrovy.

Aktéři operují na nejméně sedimentované úrovni identity a jejich cílem je přetvořit identity na střední úrovni sedimentace. Neznamena to ovšem, že jejich performativita identity je volná a neovlivněná. Ve veřejném diskurzu bojují nejen s ostatními aktéry prosazujícími vlastní vize státní identity, ale i s tlakem hlouběji sedimentovaných identit. Americký prezident Donald Trump například při své kandidatuře prosazoval (a nutno říci, že poměrně úspěšně) vizi identity v rozporu s hlouběji zakořeněnou konstrukcí Spojených států jako „tavícího kotle“ (*melting pot*), jenže právě tato identita jeho identitárním prosazování bránila. Příkladem mohl být negativní ohlas, který Trump sklídl po kritice muslimských rodičů, jejichž syn zemřel ve službách americké armády (Moody – Scott 2016). Zde je ovšem otázka, do jaké míry je možné rozlišit aktéra od určitého druhu narativu či systému, v němž působí. Někteří autoři (Kowert – Legro 1996) tvrdí, že aktér je samostatný, na struktuře nezávislý, a tím pádem sám o sobě schopný manipulovat identitou ke svým účelům. Jiní (Wodak – de Cillia – Reisigl – Liebhart 2009; viz též Hagstrom – Gustafsson 2015: 8–9) se domnívají, že je určitý limit v „aktérství“ identity; respektive, že aktér sám se pohybuje v určitém diskurzivním poli či narativu, jež nejen že utváří nebo přetváří, ale zároveň přebírá, a tedy sám jedná na základě určité identity. Ruth Wodaková (Wodak – de Cillia – Reisigl – Liebhart 2009) tento problém ilustruje na příkladě poválečné zahraniční politiky Spojených států, v níž aktéři bezpečnostní identity konstruovali obraz amerického „já“ s odkazem na sovětskou hrozbu, ovšem pouze v souladu s širší praxí identity USA vůči jinakosti dané absencí řádu. S odkazem na zprávu č. 68 Národní bezpečnostní rady USA (National Security Council Report 68) Wodaková tvrdí, že Sovětský svaz sice hrál úlohu rozhodující jinakosti, vůči níž se definoval zahraničněpolitický narativ (performativita identity) Spojených států, samotní američtí politici ovšem zároveň uznávali, že absence řádu, možnost anarchie a strach z totalitarismu a další negativní elementy pro ně byly hlouběji zakořeněnými strachy než ten ze Sovětů. I pokud by tedy Sovětský svaz neexistoval (a identita Spojených států nemohla být konstruována vůči sovětské jinakosti), USA by prosazovaly stejnou politiku směřovanou k potírání absence řádu (Wodak – de Cillia – Reisigl – Liebhart 2009: 31–32). Na úrovni nejméně sedimentované identity tím existují dva druhy mocenských procesů: první je diskurzivní (narativní), v němž na sebe narážejí jednotlivé vize identit. Druhý je mocenský a vztahový (*relational*), v němž kvůli působení hlouběji sedimentovaných identit hrají v určitém čase různí aktéři různé významnou roli v závislosti na síle dominantních narativů. V kostce dochází jak k boji mezi jednotlivými aktéry, tak k boji mezi aktéry a hlouběji zakořeněnými identitami.

Změna a emoce

Popsat způsob, jímž jednotlivé identity sedimentují, je jednou z poměrně zásadních výzev před současnými teoretiky národní identity (z dalších výzev se nabízí vliv globalizace, socializace či fragmentace na státní chování aj.). Někteří (Katzenstein 1996) vycházejí z institucionální sedimentace, tedy zakořenění společenských norem uvnitř státních institucí (Katzenstein to ilustruje na vlivu japonské mírové ústavy). Jiní (Campbell 1998; Suzuki 2015) zase mluví o diskurzivním sebepojetí, tedy o míře sebeidentifikace a její

kontestaci, přičemž některé identity se ve státním narativu začnou časem brát jako zásadní a v zásadě nezpochybnitelné. Poměrně nedávno však do mezinárodních vztahů pronikl ještě třetí způsob zkoumání vztahu diskurzu, institucí a identity, který vychází z lidských anebo státních emocí (například Douglas 1986; Nussbaum 2001; Mouffe 2005; Mercer 2005; Jasper 2006; Kleres 2011; Durnová 2013). Veskrze jde ovšem stále většinou o texty z politologie či veřejné politiky. V mezinárodních vztazích se tato literatura prosazuje jen velmi pozvolna, jelikož prakticky po celé trvání studené války vycházela teorie mezinárodních vztahů z předpokladu, že státy jednají jako racionální aktéři a jejich emoce (nebo emoce jejich součástí) nehrály rozhodující roli – snad s výjimkou strachu, s nímž pracovali realisté (například Weber 2010). Od konce devadesátých let se objevily nové přístupy, které toto „materialistické“ pojetí strachu narušily a začaly zvažovat i roli ostatních emocí pro vývoj či tvorbu národní identity, jako je stud, zlost, sympatie nebo přátelství. Ted Hopf (2010) při zkoumání možných motivací pro formování zahraniční politiky přišel s konceptem „zvykové“ (*habitual*) diplomacie. Věřil, že v některých případech se na konstrukci politických rozhodnutí nepodílí logika vhodnosti ani výhodnosti, ale zvyk a praxe. Popsal příklady zejména dlouhodobých vztahů spolupráce nebo konfliktu, v nichž racionality, kterou předpokládají ostatní logiky chování, neexistuje a státy místo ní jednají instinktivně. Zvykem mysl automatický afekt politických představitelů nebo skupin, který předchází reflexi. Afekt se může manifestovat jako důvěra nebo nepřátelství vůči jinému státu nebo jeho zástupcům, a spolupráce nebo nedůvěra tedy mohou být emociálními, spíše než instrumentálními, reakcemi (Hopf 2010: 541; též Mercer 2005). Zvykový afekt vůči jinakosti vyžaduje existenci partikulární identity – v závislosti na kontextu či státu může jít například o přítele nebo nepřitele, ale i o identitu křesťanskou, asijskou, moderní, demokratickou etc.

Hopf pregnančně dokazuje, že v rozhodování státu nemusí jít jen a čistě o rozdělení mezi racionálním a iracionálním chováním. Samy definice racionálního a iracionálního chování jsou podmíněny identitou (a „objektivní“ racionalita tedy neexistuje). To je ještě zřejmější při definici kolektivní identity. Při tvorbě mezinárodních organizací nebo budování klasických aliancí či přátelství mezi státy totiž identita může vyjadřovat emocionální snahu někam patřit, podobně jako tomu je u jednotlivců. Podle Jana Assmanna je „kolektivní identita dána identifikací mezi participující individuality. Neexistuje sama o sobě; její existence a podoba jsou dány tím, jak k ní aktéři přistupují. Je silná nebo slabá jen natolik, nakolik je silná nebo slabá v myšlenkách, emocích a činech členů skupiny“ (citováno dle Hagstrom – Gustafsson 2015: 10). Identifikace s partikulární emocií tudíž přináší identifikaci s určitým kolektivem nebo politickou akcí. Bez emocionálního náboje se identity konstruují obtížně a i aktéři identity se o to méně často pokoušejí a mají menší šanci na úspěch (Tamtéž). Stejně je tomu však i naopak. V případech emocionální vypjatosti je největší pravděpodobnost, že se aktéři identity pokusí tyto situace využít. Nedávným příkladem podobného procesu je konstrukce České republiky (stejně jako mnoha ostatních evropských států) jako tradičně křesťanského státu v situaci, kdy je země konfrontována s muslimskou jinakostí v podobě uprchlíků z válkou stížených zemí Blízkého východu. V těchto případech je častější přepisování emocionálního náboje jinakosti, vůči níž se konstruuje klidná a racionální „já“ (Mercer 2010). V referenci k uprchlíkům tak některé aktéři (například prezident Miloš Zeman, viz Lidovky.cz 2015) konstruují obraz Česka jako „tradiční“ nebo „slušné“ země, vymezený proti „cizí“, „agresivní“ nebo „nevděčné“ či „invazivní“ jinakosti. Japonsko zase vykreslením Číny jako agresivního, bezprávního až šikanujícího státu vykresluje sebe jako mírovou, právní a utlačovanou zemi.⁵

* * *

Národní identita tvoří v současnosti poměrně důležitou složku výzkumu mezinárodních vztahů. Její uchopení i význam se za posledních několik dekad razantně proměnily. Před čtvrtou velkou debatou v teorii mezinárodních vztahů byla realita vnímána pouze

implicitně a její odkaz byl viditelný pouze v definici národního zájmu. Zmiňována byla prakticky pouze v případech, kdy nekorespondovala s mocenskou povahou národního zájmu (identita abnormálního státu jako toho, který odmítá moc maximalizovat, případně přetavit ekonomickou moc do moci politické či vojenské). Nešlo ovšem o pokusy vysvětlit kulturní nebo diskurzivní podstatu identity a její přeměny, ale státní *chování*, v němž hrála identita podobnou roli jako materiální faktory. Devadesátá léta přinesla novou vlnu zkoumání identity ze strany sociálněkonstruktivistických autorů. Identitě přičkli významnější roli tím, že ji zkoumali v jejím historickém, kulturním a institucionálním kontextu, cílem zůstalo definovat identitu jako vnitřní (byť kulturní a danou i mezinárodními normami) zdroj národního zájmu a tím i zdroj státního chování.

Poststrukturalní zájem o národní identitu v posledních dvou dekadách přetransformoval přístup k její interpretaci na relační (vztahovou) úroveň. Poststrukturalisté se nezbývali primárně definicí identity jako zdroje státního chování, ale chápali tyto dva koncepty jako neodmyslitelně spjaté. Jejich interpretace se proto zaměřila přímo na studium konceptu identity, a nejen na úroveň státního chování. K identitě přistupovali performativně, tedy jako k neustále se vyvíjejícímu procesu transformace danému diskurzivním rámcem. Její uchopení proto v poststrukturalním výzkumu kopírovalo veličinu závislé proměnné a k jejímu zkoumání se nejčastěji používaly (a stále používají) variace diskurzivní analýzy (viz Phillips – Hardy 2002).

Různá pojetí identity mezi konvenčně konstruktivistickými a poststrukturalními autory zůstávají i nadále ve výzkumu mezinárodních vztahů oddělena. Tento text se pokusil jejich přístupy přemostit. Pragmatickou interpretací národní identity se pokusil propojit zmíněné analytické rámce a tím nabídl možnost interpretovat formování, změnu a roli národní identity s odkazem jak k vnitřní kultuře, tak k diskurzivnímu vymezování proti jinakosti. Vychází z interpretace identity víceúrovňovým a relačním vztahem daným její sedimentací. Nejhluběji jsou sedimentovány „základní“ identity států, které byly budovány a rekonstruovány dlouhodobě a které tvoří základy definice vlastního „já“. Střední úroveň sedimentace odpovídá konkrétním identitám vzniklým z vymezování oproti jinakosti na nejméně sedimentované úrovni – bývají to identity jako environmentální, racionální nebo například demokratický stát, v závislosti na kontextu a diskurzu daného státu. Nejméně sedimentovaná úroveň je úrovní diskurzivního bojiště, v němž operují aktéři prosazující vlastní vize identitárního narativu. Cílem aktérů na této úrovni je reformulovat, či přímo vytvořit novou státní identitu. Tím buď navazují, nebo naopak bojují s hlouběji usazenými definicemi „já“. Zejména nejhluběji sedimentované identity zde působí podobně jako „kultura“ v sociálněkonstruktivistickém výzkumu a diskurzivní reinterpretace státu tím může značně ovlivnit. Tento analytický model je lépe schopen vysvětlit jak změnu identity, tak její kontinuitu, což je něco, co se zatím plně nepodařilo ani čistě konstruktivistickým, ani čistě poststrukturalistickým autorům.

Sama změna identity potom vychází z dvojího sporu – sporu mezi aktéry na úrovni nejméně sedimentované úrovně a sporu mezi identitami na různých úrovních sedimentace. Dva faktory jsou přitom pro změnu identity rozhodující: aktéři a emoce. Aktéři prosazují změny identity buď svévolně, nebo v rámci určitého identitárního narativu. Jejich cílem je sedimentace narativů na institucionální (politickou), ale i emocionální úroveň. Emoce byly ve formě identity původně ignorovány, kvůli důrazu racionalistických teorií na racionální chování státu. Současný výzkum však čím dál více uznává, že stát nemusí jednat výhradně racionalisticky, ale i na základě jiných emocí vycházejících z identity. Emoce slouží jako katalyzátor snah o identitární proměnu. V případech absence emocí je málo pravděpodobné, že by k ní došlo. V opačném případě vypjatých emocionálních situací je naopak proměna identity pravděpodobnější.

¹ V případě takzvané korporátní nebo personální identity. Podle Wendta (1999) existují určité vlastnosti, které jsou základem identit i v případě, kdy neexistuje jinakost, vůči níž by se utvářely.

- ² Sуганами (2008: 347) přímo tvrdí, že pro pochopení/vysvětlení některého jevu je vždy nutné zodpovědět několik otázek o jeho výskytu, na což stačí reprodukce čtyř druhů informací: a) informací o vstupních (*initial*) podmínkách a pozadí jevu; b) informace o výskytu historicky významných náhodných okolností (tedy těch, o nichž by se dalo tvrdit, že mají vliv na další směřování událostí); c) informací ohledně operujících mechanistických sil (znalostí o tom, proč se věci v tomto případě udály tak, jak se udály); a d) informací o různosti relevantních lidských činů, které přispěly k objasnění specifické cesty, kterou se události ubíraly. Cílem tohoto textu ovšem není filozofická debata ohledně přesné struktury vysvětlení identity. Sуганамиho text využívá zejména v jeho metafyzickém pojetí prolnutí vysvětlení a porozumění, pozitivismu a postpozitivismu, které následně využívá pro co možná nejpřesvědčivější identifikaci role a vlivu identity v MV.
- ³ Tato část textu navazuje a reaguje na nedávnou studii poststrukturalistických autorů Linuse Hagstroma a Karla Gustafssona v časopisu *Pacific Review* (2015). Právě tyto dva autoři popisují emoce a aktéry (*identity entrepreneurs*) jako rozhodující pro změnu identity, na kterou se zaměřují. Podle autora této konzultace je jejich zacílení správné, ale nedostatečně obsáhlé. Vycházejí sice z teorie sedimentace národní identity, nedbají ovšem dostatečně na vliv hluboce sedimentované identity na méně sedimentované úrovně ani na její vztah se zmíněnými kategoriemi (emoce, aktéři). Navzdory inspiraci jejich dílem tedy konzultace pracuje s těmito kategoriemi rozdílně.
- ⁴ Bukh ilustroval tento proces na diskusích, které předcházely přijetí Dne Takešimy lokálním zastoupením v Šimane. Oficiálně je sporné souostroví známo jako Liancourt Rocks, v japonštině se používá termín Takešima, v korejštině zase Tokdo. Jde o skupinu ostrůvků v Japonském moři spadající od roku 1954 pod jihokorejskou kontrolu. Japonsko ostrovy spravovalo od roku 1905 a proti korejské suverenitě několikrát oficiálně protestovalo na základě historických i právních argumentů (viz například Kim 2016).
- ⁵ Konvenční sociální konstruktivisté by zde mohli namítnout, že nejde o emoce, ale o materiální změnu v systému mezinárodních vztahů. Bez čínského růstu by Japonsko jen stěží měnilo interpretaci Číny a emoce k ní vztahžené (například Oros 2015). Tato konzultace však považuje toto vysvětlení za nedostatečné. Čínský růst nemusí nutně vést k demonizaci Číny, ale například k její interpretaci jako příležitosti. Aktéři identitární změny navíc mohou jednoduše reinterpretovat materiální změny tak, aby vyvolali emoce, jako by šlo o tvrdá fakta, například zdůrazňováním vojenských výdajů. Neznamená to, že by materiální faktory nutně nehrály roli, ale že emoce a identity nejsou nutně konstruovány pouze v závislosti na nich.

Literatura

- Abdelal, Rawi – Herrera, Yoshiko – Johnston, Alastair Iain – McDermott, Rose (2006): Identity as a variable. *Perspectives on Politics*, Vol. 4, No. 4, s. 695–711.
- Alker, Heyward R. (1996): *Rediscoveries and Reformulations: Humanistic Methodologies for International Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ashizawa, Kuniko (2008): When identity matters: State identity, regional institution-building, and Japanese foreign policy. *International Studies Review*, Vol. 10, No. 3, s. 571–598.
- Berenskoetter, Felix (2010): Identity in international relations. In: Denmark, Robert A. (ed.): *The International Studies Encyclopedia*. Vol. VI, s. 3595–3611.
- Berger, Thomas U. (1998): *Cultures of Antimilitarism*. Baltimore: John Hopkins Press.
- Bukh, Alexander (2010): *Japan's National Identity and Foreign Policy*. London: Routledge.
- Bukh, Alexander (2015): Shimane Prefecture, Tokyo and the territorial dispute over Dokdo/Takeshima: Regional and national identities in Japan. *The Pacific Review*, Vol. 28, No. 1, s. 47–70.
- Campbell, David (1998): *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Devine, Karen (2012): Epistemology Matters: A Reply to David Patrick Houghton and a Call for Epistemological Pluralism. *International Politics*, Vol. 49, No. 6, s. 710–745.
- Douglas, Mary (1986): *How Institutions Think*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Durnová, Anna (2013): Governing through intimacy: Explaining care policies through 'sharing a meaning'. *Critical Social Policy*, Vol. 33, No. 3, s. 494–513.
- Friedrichs, Jorg – Kratochwil, Friedrich (2009): On acting and knowing: How pragmatism can advance international relations research and methodology. *International Organization*, Vol. 63, No. 4, s. 701–731.
- Guillaume, Xaver (2011): *International Relations and Identity: A Dialogical Approach*. London: Routledge.
- Hagstrom, Linus – Gustafsson, Karl (2015): Japan and identity change: Why it matters in International Relations. *The Pacific Review*, Vol. 28, No. 1, s. 1–22.
- Hagstrom, Linus – Hanssen, Ulv (2015): The North Korean abduction issue: Emotions, securitization and the reconstruction of Japanese identity from 'aggressor' to 'victim' and from 'pacifist' to 'normal'. *The Pacific Review*, Vol. 28, No. 1, s. 71–93.
- Hansen, Lene (2006): *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London: Routledge.
- Herrmann, Richard K. – Isernia, Pierangelo – Segatti, Paolo (2009): Attachment to the Nation and International Relations: Dimensions of Identity and Their Relationship to War and Peace. *Political Psychology*, Vol. 30, No. 5, s. 721–754.
- Hopf, Ted (1998): The promise of constructivism in international relations theory. *International Security*, Vol. 23, No. 1, s. 171–200.

- Hopf, Ted (2010): The logic of habit in international relations. *European Journal of International Relations*, Vol. 16, No. 4, s. 539–561.
- Hughes, Bryn (2011): Becoming emotional about international policing: Exploring the relationship between emotions and policing. *International Peacekeeping*, Vol. 16, No. 2, s. 199–214.
- Jasper, James M. (2006): Emotions and the microfoundations of politics: Rethinking and means. In: Clarke, Simon – Hoggett, Paul – Thompson, Simon (eds.): *Emotion, Politics and Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 14–30.
- Katzenstein, Peter J. – Okawara, Noburo (1993): Japan's national security: Structures, norms and policies. *International security*, Vol. 17, No. 4, s. 84–118.
- Katzenstein, Peter, J. (ed., 1996): *The Culture of National Security*. New York: Columbia University Press.
- Kennedy, Paul (1994): Japan: A twenty-first-century power? In: Garby, Craig C. – Brown Bullock, Mary (eds.): *Japan: A New Kind of Superpower?* Baltimore: John Hopkins University Press, s. 193–199.
- Kim, Mikyoung (ed., 2016): *Routledge Handbook of Memory and Reconciliation in East Asia*. New York: Routledge.
- Kleres, Jochen (2011): Emotions and narrative analysis: A methodological approach. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Vol. 41, No. 2, s. 182–202.
- Kolmaš, Michal (2014): Legitimization Strategies and Japan's Multilateralism Switch. *Perspectives*, Vol. 22, No. 1, s. 49–75.
- Kolmaš, Michal (2016a): Japan and the Kyoto Protocol: reconstructing 'proactive' identity through environmental multilateralism. *The Pacific Review*, DOI: 10.1080/09512748.2016.1273253.
- Kolmaš, Michal (2016b): Kořeny multilateralismu v japonské intelektuální tradici. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 51, No. 2, s. 50–62.
- Kowert, Paul (1998): National identity: Inside and out. *Security Studies*, Vol. 8, No. 2–3, s. 1–34.
- Kowert, Paul – Legro, Jeffrey (1998): Norms, identities and their limits: A theoretical reprise. In: Katzenstein, Peter (ed.): *The Culture of National Security*. New York: Columbia University Press, s. 451–497.
- Kratochwil, Friedrich (1996): Is the Ship of Culture at Sea or Returning? In: Lapid, Yosef – Kratochwil, Friedrich (eds.): *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder: Lynne Rienner Press.
- Lapid, Yosef (1996): Culture's Ship: Returns and Departures in International Relations Theory. In: Lapid, Yosef – Kratochwil, Friedrich (eds.): *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder: Lynne Rienner Press.
- Mearsheimer, John J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.
- Mercer, Jonathan (2005): Rationality and Psychology in International Relations. *International Organization*, Vol. 59, No. 1, s. 77–106.
- Mercer, Jonathan (2010): Emotional beliefs. *International Organization*, Vol. 64, No. 1, s. 1–31.
- Morgenthau, Hans (1962): *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Boston: McGraw Hill.
- Moses, Jonathon W. – Knutsen, Torbjorn (2007): *Ways of Knowing: Competing Methodologies in Social and Political Research*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mouffe, Chantal (1994): For a politics of nomadic identity. In: Robertson, George (ed.): *Travellers' Tales: Narratives of Home and Displacement*. London: Routledge.
- Mouffe, Chantal (2005): *On the Political*. London: Routledge.
- Neumann, Iver B. (1996): Self and other in international relations. *European Journal of International Relations*, Vol. 2, No. 2, s. 139–174.
- Neumann, Iver B. (1998): *Uses of the Other: The "East" in European Identity Formation*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nussbaum, Martha C. (2001): *Upheaval of Thoughts the Intelligence of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oguma, Eiji (2002): *A Genealogy of 'Japanese' Self-images*. Balwyn: Trans Pacific Press.
- Onuf, Nicholas (2003): Parsing personal identity: Self, other, agent. In: Debrix, François (ed.): *Language, Agency and Politics in Constructed World*. Armonk: M.E. Sharpe, s. 26–49.
- Oros, Andrew L. (2008): *Normalizing Japan: Politics, Identity and the Evolution of Security Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Oros, Andrew L. (2015): International and domestic challenges to Japan's postwar security identity: 'Norm constructivism' and Japan's new 'proactive pacifism'. *The Pacific Review*, Vol. 28, No. 1, s. 139–160.
- Ozawa, Ichiro (1993): *Nihon kaizo keikaku*. Tokyo: Kodansha.
- Phillips, Nelson – Hardy, Cynthia (2002): *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. New Delhi: Sage.
- Reeves, Julie (2004): *Culture and International Relations: Narratives, Natives and Tourists*. New York: Routledge.
- Ringmar, Erik (1996): *Identity, Interest and Action: A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosencrance, Richard (1986): *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World*. New York: Basic Books.
- Rumelili, Bahar (2004): Constructing identity and relating to difference: understanding the EU's mode of differentiation. *Review of International Studies*, Vol. 30, No. 1, s. 27–47.

- Suganami, Hidemi (2008): Narrative explanation and international relations: Back to basics. *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 37, No. 2, s. 327–356.
- Suzuki, Shogo (2007): The importance of “othering” in China’s national identity: Sino-Japanese relations as a stage of identity conflicts. *The Pacific Review*, Vol. 20, No. 1, s. 23–47.
- Suzuki, Shogo (2015): The rise of the Chinese ‘Other’ in Japan’s Construction of Identity: Is China a Focal Point of Japanese Nationalism? *The Pacific Review*, Vol. 28, No. 1, s. 95–116.
- Tamaki, Taku (2015) ‘The persistence of reified Asia as reality in Japanese foreign policy narratives’. *The Pacific Review*, Vol. 28, No. 1, s. 23–45.
- Teti, Andrea (2007): Bridging the gap: IR, Middle East studies and the disciplinary politics of the area studies controversy. *European Journal of International Relations*, Vol. 13, No. 1, s. 125–138.
- Urrestarazu, Ursula Stark (2015): ‘Identity’ in international relations and foreign policy theory. In: Hellman, Gunter – Jorgensen, Knut Erik (eds.): *Theorizing Foreign Policy in Globalized World*. London: Palgrave Macmillan, s. 126–149.
- Wæver, Ole (2002): Identity, communities and foreign policy: Discourse analysis as foreign policy theory. In: Hansen, Lene – Wæver, Ole (eds.): *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*. London: Routledge, s. 20–49.
- Waltz, Kenneth N. (1979): *Theory of International Politics*. New York: McGraw and Hill.
- Waltz, Kenneth N. (1993): The emerging structure of international politics. *International Security*, Vol. 18, No. 2, s. 44–79.
- Waltz, Kenneth N. (2000): Structural realism after the Cold War. *International Security*, Vol. 25, No. 1, s. 5–41.
- Weber, Cynthia (2010): *International Relations: A Critical Introduction*. London – New York: Routledge.
- Wednt, Alexander (1992): Anarchy is what states make of fit: The social construction of power politics. *International Organization*, Vol. 46, No. 2, s. 391–425.
- Wendt, Alexander (1994): Collective identity formation and the international state. *The American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, s. 384–396.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Wight, Colin (2002): Philosophy of social science and international relations. In: Carlsnaes, Walter – Risse, Thomas – Simmons, Beth A. (eds.): *Handbook of International Relations*. London: Sage, s. 23–51.
- Williams, Michael C. (2004): Why ideas matter in International Relations: Hans Morgenthau, classical realism, and the moral construction of power politics. *International Organization*, Vol. 58, No. 4, s. 633–665.
- Wodak, Ruth – de Cilia, Rudolf – Reisigl, Martin – Liebhart, Karin (2009): *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Zehfuss, Maya: Constructivism and identity: A dangerous liaison. In: Guzzini, Stefano – Leander, Anna (2006): *Constructivism and International Relations*. London: Routledge.

Dokumenty

- Amako, Satoshi (2016): Japan must carefully evaluate China’s strategic intentions. *East Asia Forum*, 23. 1. 2016, <<http://www.eastasiaforum.org/2016/01/23/japan-must-carefully-evaluate-chinas-strategic-intentions/>>.
- Cadei, Emily (2016): Make America grande again! *Newsweek Global*, Vol. 166, No. 19, s. 12–16.
- Lidovky.cz (2015): Zeman k uprchlíkům: Nikdo vás sem nezval: Respektujte pravidla, nebo běžte pryč. *Lidovky.cz*, 2. 8. 2015, <http://www.lidovky.cz/pokud-se-vam-respektovani-pravidel-nelibezte-pryc-vzkazal-zeman-uprchlikum-19o-zpravy-domov.aspx?c=A150802_113650_ln_domov_sk>.
- Lee, Don – Mäkinen, Julie (2015): Japan’s Shinzo Abe visits U.S. to discuss new threat: China. *Los Angeles Times*, 27. 4. 2015, <<http://www.latimes.com/world/asia/la-fg-us-japan-visit-20150427-story.html>>.
- Moody, Chris – Scott, Eugene (2016): Father of slain Muslim US soldier to Donald Trump: ‘You have sacrificed nothing and no one’. CNN news, 1. 4. 2016, <<http://edition.cnn.com/2016/07/28/politics/khizr-khan-muslim-soldier-donald-trump-dnc/>>.

Poznámka

Děkuji anonymním recenzentům za podnětné připomínky a Vítu Benešovi za desítky doplňujících poznámek. Studie byla vydána v rámci vědecko-výzkumného záměru Metropolitní univerzity Praha „Teritoriální studia, ekonomie, mezinárodní vztahy“, financovaného z podpory MŠMT na rozvoj výzkumné organizace v roce 2017.